

Істратов Олександр Леонідович

здобувач ОРІДУ НАДУ при Президентіві України,

заступник військового комісару АРК

МЕХАНІЗМ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

У статті досліджується система управління військовою сферою на місцевому рівні. Підлягає аналізу діяльність та структура військових комісаріатів, як провідної ланки військового управління на місцевому рівні. Аналізується співвідношення функцій військових комісаріатів та інших органів, що володіють повноваженнями у військовій сфері – територіальних центрів комплектування військовослужбовців за контрактом, місцевих органів Військової служби правопорядку, місцевих державних адміністрацій та територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади, виконавчих органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: *управління військовою сферою, аналіз функцій військових комісаріатів, виконавчі органи місцевого самоврядування.*

Istratov Aleksandr

THE MECHANISM OF MILITARY MANAGEMENT IN THE SYSTEM OF PUBLIC ADMINISTRATION AT LOCAL LEVEL.

In the article research the system of management of military sphere at local level. Activity and structure of military commissariats is analyzed, as a driving body of military management at local level. Correlation of functions of military commissariats and other bodies which possess competitions in a military sphere is probed – by the territorial centers of completing of soldiers by contract, by the local bodies of Military service of law, local state administrations and territorial bodies of executive power, by the executive branches of local self-government.

***Keywords:** rule by a military sphere, analysis of functions of soldiery commissariats, executive branches of local self-government.*

Истратов Александр Леонидович

**МЕХАНИЗМ ВОЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В СИСТЕМЕ
ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ НА МЕСТНОМ УРОВНЕ.**

В статье исследуется система управления военной сферой на местном уровне. Подлежит анализу деятельность и структура военных комиссариатов, как ведущего звена военного управления на местном уровне. Анализируется соотношение функций военных комиссариатов и других органов, которые владеют полномочиями в военной сфере, – территориальных центров комплектования военнослужащих по контракту, местных органов Военной службы правопорядка, местных государственных администраций и территориальных подразделов центральных органов исполнительной власти, исполнительных органов местного самоуправления.

***Ключевые слова:** правление военной сферой, анализ функций военных комиссариатов, исполнительные органы местного самоуправления.*

Постановка проблеми. Воєнна політика та військове управління (ВУ) є невід’ємною складовою життєдіяльності будь-якої сучасної держави, соціуму взагалі. Проблема розбудови повноцінної української державності беззаперечно передбачає і реформування, реорганізацію війська, сформування та реалізацію адекватної воєнної політики та системи військового управління. Армія (військо) має не тільки посісти своє місце в оновлюваній структурі соціальних інститутів, а й внутрішньо трансформуватися стосовно до нових суспільних ідеалів та життєвих реалій у самій країні, і створити умови для відвертання воєнної загрози та викликів із-зовні. Успішне досягнення такої мети очевидно неможливе простим методом «спроб та помилок», а передбачає науковий підхід до формування свідомої воєнної політики та обґрунтованої системи управління військовою сферою.

Розв'язання такого завдання, насамперед, вимагає спеціальних досліджень з позицій науки управління, що визначали концептуальні віхи і розробляли методологічні підстави їх досягнення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз існуючих наукових розробок у сфері державного управління Збройними Силами України (ЗСУ) показав, що вони поділяються таким чином:

- наукові праці, у яких розглядаються питання військово-адміністративного права та спостерігається концентрація на вирішенні локальних задач, пов'язаних із дослідженням окремих напрямків діючого законодавства у сфері оборони;
- роботи з аналізу військової реформи в Україні;
- наукові дослідження, у яких розглядається соціальний аспект демократизації шляхом зіставлення напрямків реформ у підсистемах «суспільство – армія», «армія – військовий колектив», «військовий колектив – особистість» і які дозволяють побачити закономірності управління збройними силами.

Однак у цих роботах нечітко відображені «інструменти» теорії менеджменту. Переважна частина наявного матеріалу про механізми державного управління військовою сферою зосереджена на загальнодержавній ланці управління. Робіт із вивчення місцевого рівня військового управління майже не існує.

Виходячи із зазначеного, **метою** статті є дослідження системи військового управління (ВУ) на територіальному рівні. Відповідно до мети, завданням статті є вивчення ролі та функцій військових комісаріатів, напрямів їх взаємодії з іншими органами, що володіють повноваженнями у військовій сфері.

Виклад основного матеріалу. Військове управління (ВУ) як різновид державного управління (ДУ) є складним структурованим явищем. Семантично воно входить до системи ДУ військовою організацією держави (ВОД) та до системи ДУ Збройними Силами України (ЗСУ). На мою думку,

під військовим управлінням необхідно розуміти регулюючий, забезпечувальний, виконавчий та організуючий вплив органів державної влади в межах військової організації держави та безпосереднє керівництво військовими формуваннями і установами з метою виконання завдань з забезпечення оборони та військової безпеки держави та суспільства. З іншого боку, ДУ ЗСУ спрямоване винятково на ЗСУ, включає систему органів та структур, підпорядкованих вищому органу виконавчої влади у сфері оборони – Міністерству оборони України (МОУ), та не стосується інших військових формувань і цивільних установ, що включені у ВОД. На відміну від управління в межах ВОД, яке є за своєю суттю здебільшого політичним та здійснюється центральними органами державної влади, ДУ ЗСУ є виключно адміністративним та здійснюється не лише центральними органами ВУ, але й місцевими органами ВУ.

Як відомо, будь-яка держава не може здійснювати власні повноваження стосовно об'єктів управління тільки з центру. Це призводить до необхідності побудови відповідних державно-управлінських механізмів на місцевому рівні. Таким чином, в системі ДУ можна відокремити центральну ланку державної влади і управління та ДУ на місцевому рівні [1, с. 15]. Через нього забезпечується реалізація загальнодержавних інтересів та державної політики у відповідній сфері на рівні територій.

ДУ на місцевому рівні в основному будується відповідно до територіального поділу країни. Отже, під «місцевим» або «територіальним» розуміється рівень, що є нижчим, ніж загальнодержавний. Зокрема, відповідно до статті 133 Конституції України територіальними одиницями України є АРК, області, райони, міста, райони в містах, селища і села й саме до них багато в чому прив'язується ВОД на територіальному рівні.

Таким чином у системі управління ВОД та ВУ виокремлюється його центральна ланка – рівень загальнодержавних інституцій та місцева ланка. При цьому остання може будуватися за двома засадами – з прив'язкою до територіального поділу країни (військові комісаріати, інші місцеві органи

виконавчої влади (ОВВ), що входять до ВОД) та без такої (оперативні командування, повітряні командування, військово-морські зони, прикордонні напрями, військові гарнізони тощо).

До елементів ВОД на територіальному (місцевому) рівні входять підрозділи ЗСУ та інших військових формувань, місцеві правоохоронні органи, місцеві державні адміністрації та територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади, органи місцевого самоврядування. До системи суто ВУ на територіальному (місцевому) рівні входять оперативні командування (управління) та управління військових корпусів, управління Повітряних командувань, угруповання, з'єднання ЗСУ та частини Сухопутних військ, ВПС, ВМС (рис. 1.).

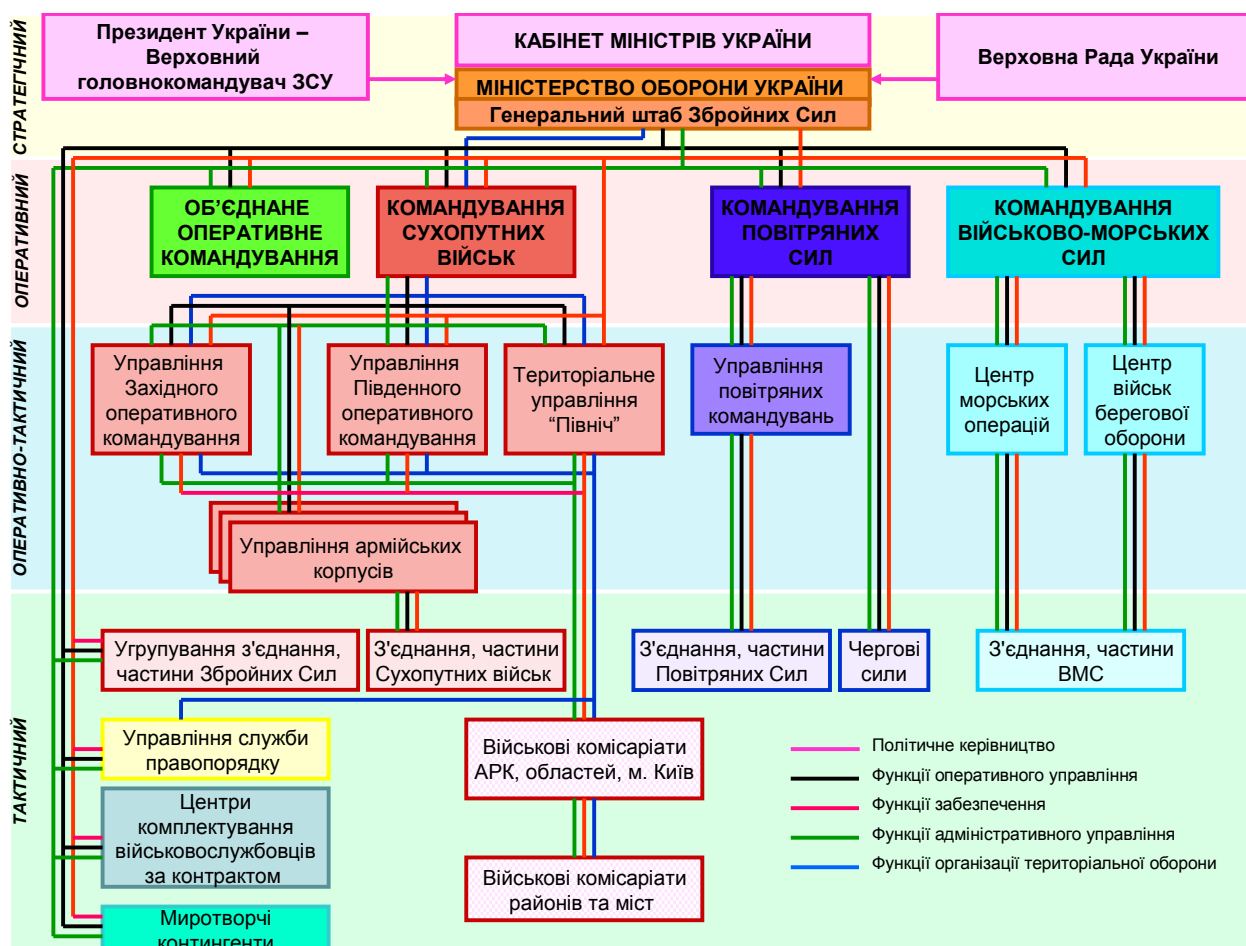

Рис. 1. Система управління Збройними Силами України

Об'єднуючою ланкою між військовою та цивільною підсистемами ДУ є військові комісаріати (ВК). Вони, з одного боку, є місцевими органами ВУ та входять до системи ЗСУ. З іншого боку, вони характеризуються як ОБВ, входять до системи ОБВ на територіальному рівні [2]. Таким чином, на ВК одночасно поширюється правовий режим як ЗСУ, так і ОБВ.

Як відомо, виконавча влада – це одна з гілок державної влади, основним призначенням якої є здійснення на основі Конституції і законів України, актів Президента України, інших нормативно-правових актів виконавчо-розпорядчої діяльності відповідної системи органів державної влади, що спрямована на управління різними сферами суспільного життя шляхом реалізації чітко визначених владних повноважень. У свою чергу, місцеві ОБВ характеризуються рядом специфічних ознак, яку розглядає Ю. В. Мельник. По-перше, місцевий ОБВ являє собою організаційно-структурну єдність, може виступати як від свого імені, так і від імені держави, фінансується в основному за рахунок держави та здійснює властиві для нього виконавчо-розпорядчі функції. По-друге, місцеві ОБВ мають обмежений територіальний масштаб діяльності, тобто діють не на всій території держави, а лише в рамках певної адміністративно-територіальної одиниці або в межах кількох таких одиниць, що визначається відповідним законодавством. По-третє, місцеві ОБВ підзвітні, підконтрольні та підпорядковані вищим органам, тобто діяльність таких органів контролюється та координується вищими по відношенню до них ОБВ. Фактично місцеві ОБВ є провідниками владної волі між вищими ОБВ та безпосередніми об'єктами управління. По-четверте, місцеві ОБВ є єдиноначальними органами. Це, перш за все, обумовлюється тим, що такі органи здійснюють оперативне управління і швидкість прийняття рішень, відіграють визначальну роль при здійсненні виконавчої влади на місцевому рівні, завдяки чому досягається максимальний ефект від виконавчо-розпорядчої діяльності, а також посилюється відповідальність керівників відповідних органів. По-п'яте, місцеві ОБВ здійснюють в основному свої

повноваження безпосередньо, тобто керуючі суб'єкти управління здійснюють прямий вплив на керованих суб'єктів [3, с. 12].

Як можна помітити, принципи діяльності ОБВ, у тому числі на територіальному рівні, багато в чому співпадають з принципами ВУ. До останніх, зокрема, належать: єдиноначальність, централізація управління з наданням підлеглим ініціативи у визначенні способів виконання поставлених завдань, твердість та цілеспрямованість у реалізації рішень, особиста відповідальність командирів за рішення щодо застосування підпорядкованих військ і результати виконання завдань; організованість і творчість у роботі командирів та структур управління.

Одночасно органи ВУ володіють певними відмінностями від ОБВ. Справа, звичайно, у першу чергу полягає у суто військовому характері їх діяльності, на відміну від ОБВ, що є не лише цивільними за своєю суттю, але й органами загальної компетенції. Крім цього, для ВУ є характерним багато в чому неpubлічний характер їх діяльності. Це має прояв у кількох головних аспектах – по-перше, діяльність органів ВУ здебільшого поширюється не на все суспільство, а лише на військовослужбовців, по-друге, в системі ВУ значно більшого поширення набуває таємниця їхньої діяльності як одна із умов їх ефективного функціонування, по-третє, заміщення вакантних посад за діловими якостями у системі ВУ. На відміну від механізму виконавчої влади у системі ВУ меншою мірою використовуються механізми горизонтальної координації та майже не застосовуються механізми децентралізації. Більшого поширення у системі ВУ набувають також обмеження, що накладаються на військовослужбовців. Нарешті, у ВУ, на відміну від цивільного, більш чітко ранжування військових посад та звань, що забезпечує ясність та чіткість у взаємовідносинах та субординації військовослужбовців, тобто забезпечує відносини влади та підпорядкування, закріплює службовий стан військовослужбовця.

Як зазначалося, для ВК, що є центральною ланкою ДУ військовою сферою на місцевому рівні, характерні як ознаки ОБВ, так і ознаки органів

ВУ. Тим самим ВК значним чином відрізняються від інших органів місцевого ВУ, зокрема з'єднань ЗСУ, управлінь Військової Служби правопорядку тощо.

На відміну від діючого до 2001 р. Указу Президента України [4], що не визначав чітко статус ВК в Україні, зараз ВК входять до ВОД та забезпечують на відповідному рівні підготовку та проведення мобілізації, підготовку молоді до ВС, проведення призову на ВС, забезпечення соціального і правового захисту військовослужбовців та призваних на збори військовозобов'язаних, ветеранів війни, пенсіонерів з числа військовослужбовців ЗС та членів їх сімей, здійснення інших заходів з питань оборони відповідно до законодавства [2]. ВК утворюються в АРК, областях, містах, районах, районах у містах. Залежно від обсягів облікової, мобілізаційної та призовної роботи, крім міських, районних, районних у містах, можуть утворюватися:

- об'єднані ВК для обслуговування кількох районів чи районів у містах або міст;
- об'єднані ВК для обслуговування одночасно районів, міст, у тому числі міст з районним поділом.

У містах з районним поділом можуть утворюватися тільки міські або тільки районні ВК. ВК утворюються та ліквідуються наказами МОУ (рис. 2.).

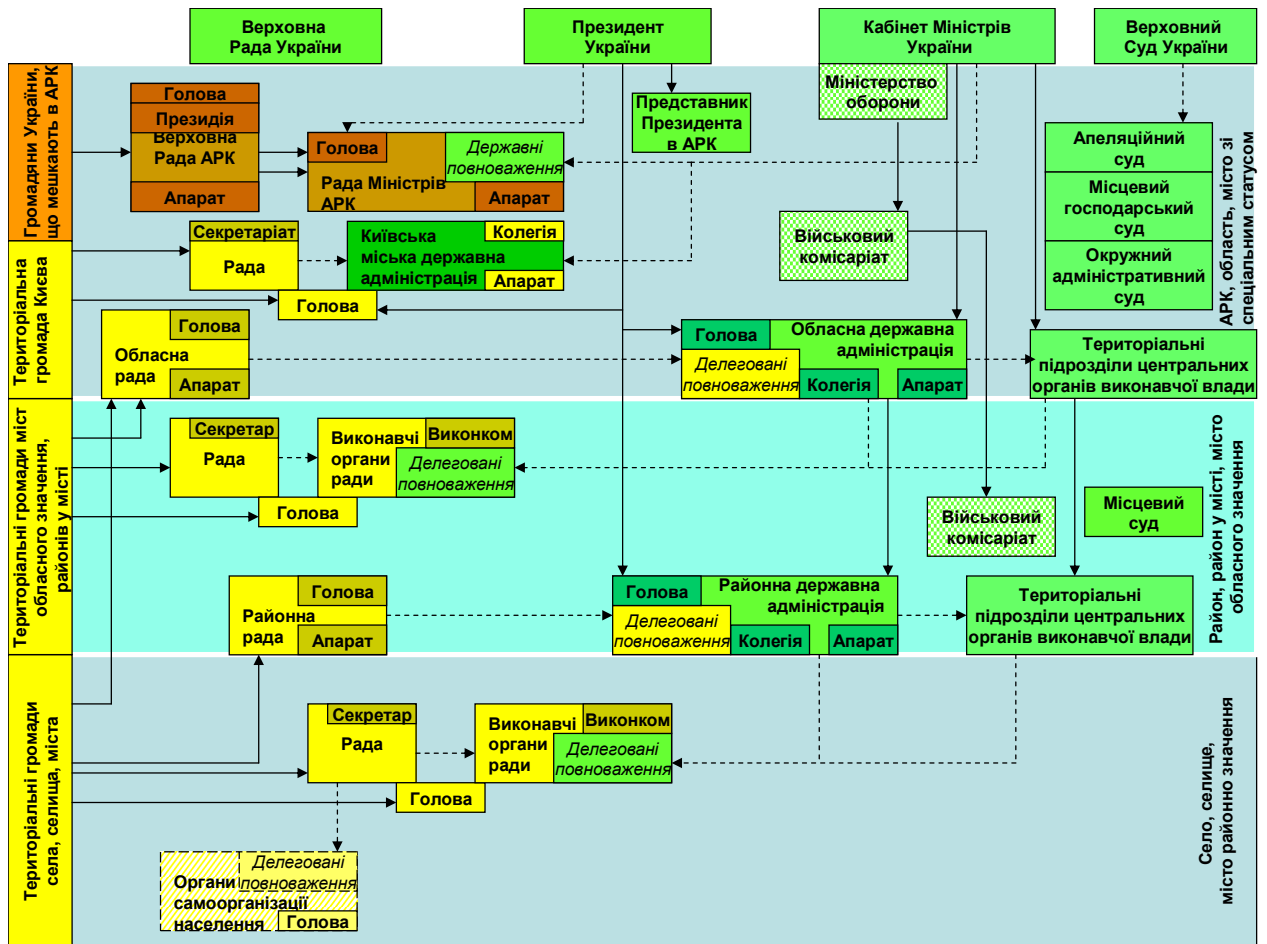

Рис. 2. ВК у системі органів державної влади та місцевого самоврядування

ВК очолюють військові комісари, які і організують їх діяльність. ВК АРК, областей, міста Києва підпорядковуються командувачам військ відповідних оперативних командувань або начальнику територіального управління «Північ»; районні, міські ВК – Областним Військовим Комісарам (ВК АР Крим). Призначення на посади та звільнення з посад військових комісарів АРК, областей та міста Києва здійснюється начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем ЗСУ. Загальне керівництво ВК і контроль за їх діяльністю здійснює командування Сухопутних військ через штаби оперативних командувань, територіального управління «Північ», яке узгоджує основні питання діяльності ВК з ГШ.

Особовий склад ВК, а також транспорт і матеріально-технічні засоби цих ВК утримуються за рахунок кошторису МОУ, тобто вони є фактично територіальними органами МОУ та входять до категорії т.зв. територіальних підрозділів ЦОВВ та знаходяться в координаційній взаємодії з останніми, а також з МДА та ОРМ [2].

Відповідно до діючого законодавства ВК зосереджують свою діяльність на наступних напрямках роботи:

1. Питання мобілізаційної роботи.
2. Питання облікової та призовної роботи.
3. Питання організації територіальної оборони.
4. Питання патріотично-виховної роботи.
5. Питання соціального захисту військовослужбовців.
6. Організація діяльності ВК та кадрові питання ВК.
7. Питання взаємодії з органами виконавчої влади.

Відповідно до зазначених напрямів роботи ВК утворюється їх структура. Зокрема, ВК АРК, відповідно до керівних документів, має наступну схему організації (рис. 3).

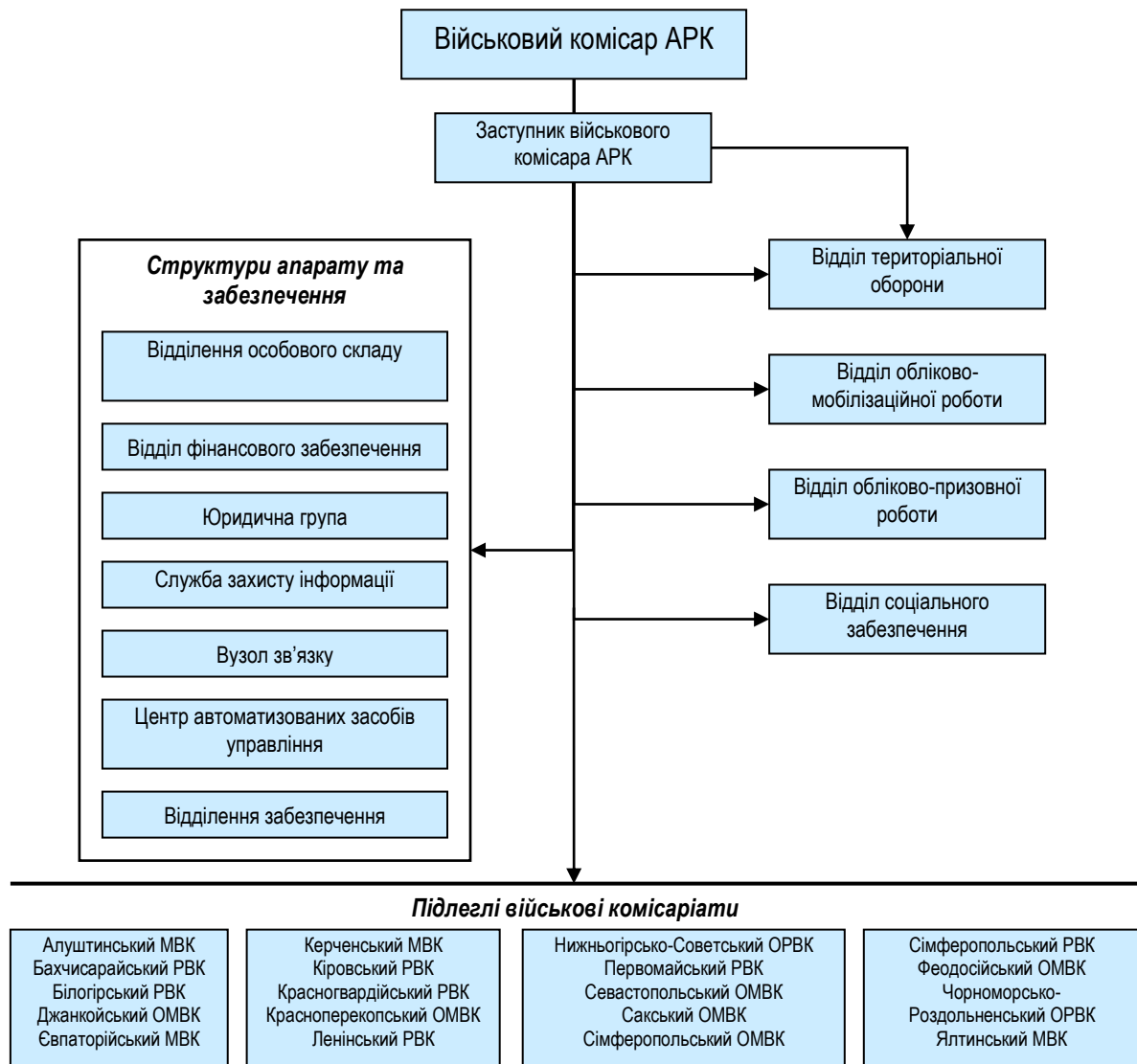

Рис. 3. Модель структури обласного ВК (на прикладі ВК АРК)

Відповідно до покладених на них завдань військові комісари мають певні права:

- вносити на розгляд місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування питання про підготовку і проведення мобілізації, призов громадян на військову службу, добір кандидатів для вступу до вищих військових навчальних закладів або вищих навчальних закладів, що мають військові навчальні підрозділи, організацію патріотично-виховної роботи серед населення та соціальний захист військовослужбовців і

військовозобов'язаних, ветеранів війни, пенсіонерів з числа військовослужбовців ЗСУ та членів їх сімей;

- здійснювати відповідно до своєї компетенції контроль за виконанням підприємствами, установами, організаціями вимог законодавства з питань оборони;
- брати в межах своїх повноважень участь у перевірці технічного стану транспортних засобів і їх готовності до передачі військовим формуванням на період мобілізації та у воєнний час.

Аналіз функцій ВК на основі критеріїв відповідності їх повноважень цілям існування ЗСУ, наявності можливості вирішувати завдання, що стоять перед ВК без впливу з боку інших ОБВ, наявності системи контролю реалізації певного повноваження ВК з боку органів військового управління тощо свідчить про «перевантаженість» ВК функціями, які не відповідають їх прямому призначенню. До аналогічного висновку дійшов також В. І. Слуговін [6, с. 11]. На основі моделі повноважень В. І. Славина нами пропонується модифікована матриця функцій ВК (рис. 4). Проте, ми не повністю поділяємо зроблені ним пропозиції, спрямовані на ліквідацію ВК у сучасному вигляді та перехід до деконцентрованої моделі місцевого ВУ. На наш погляд, саме підсилення статусу ВК та перенесення на його рівень функцій, які у теперішній час розосереджені за численними структурами ДУ, дозволить надати новий подих цій структурі місцевого ВУ.

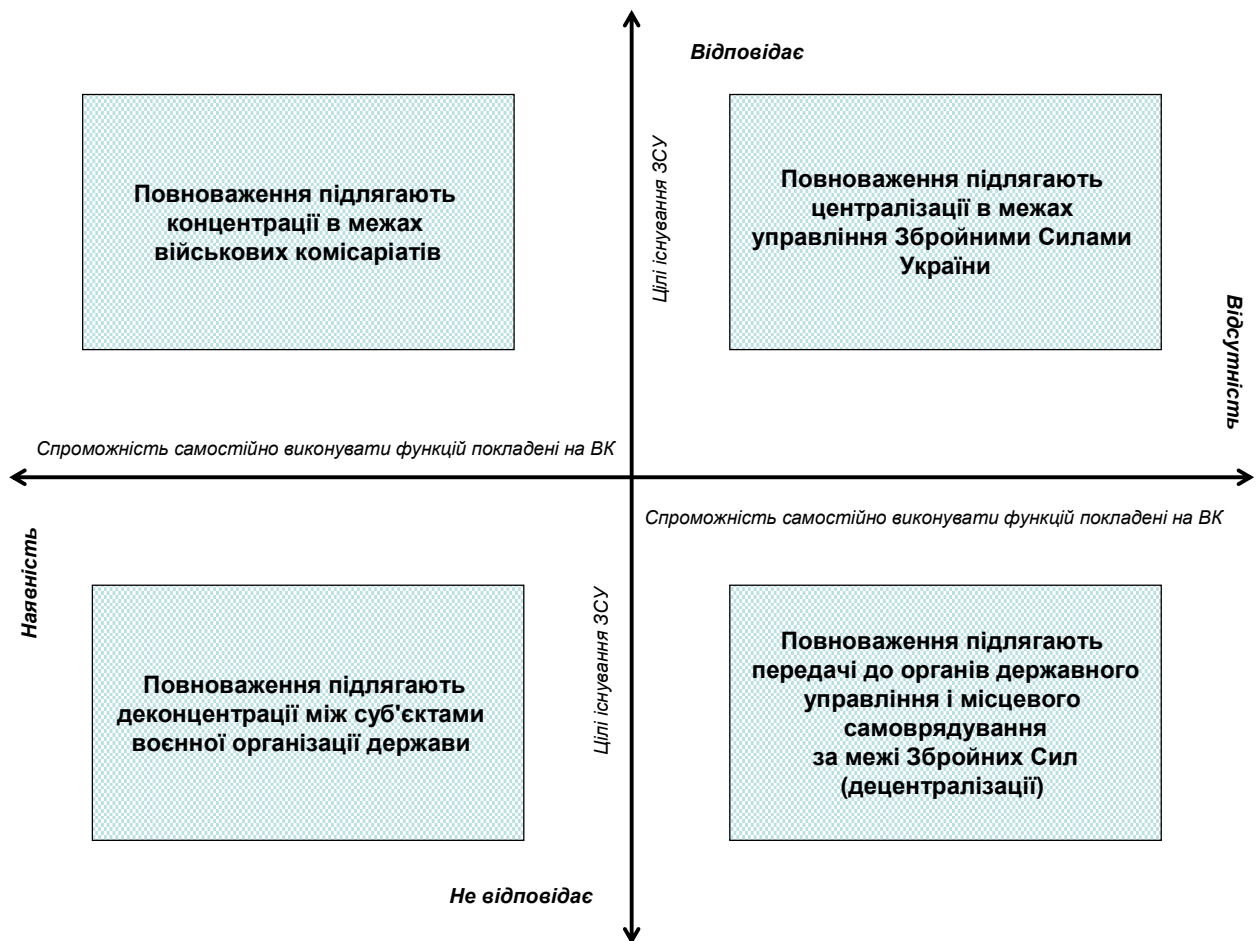

Рис. 4. Матриця повноважень військових комісаріатів

З попереднього зрозуміло, що ВК не єдині органи на територіальному рівні, що опікуються питаннями мобілізаційної та призовної роботи, заходами військово-патріотичного виховання та соціальної підтримки військовослужбовців та звільнених у запас, забезпечення військового правопорядку тощо. Відповідно до цього, можна казати про мережу місцевих ОВВ з відповідних питань, що разом й утворюють механізм ДУ військовими справами на територіальному (місцевому) рівні (рис. 6).

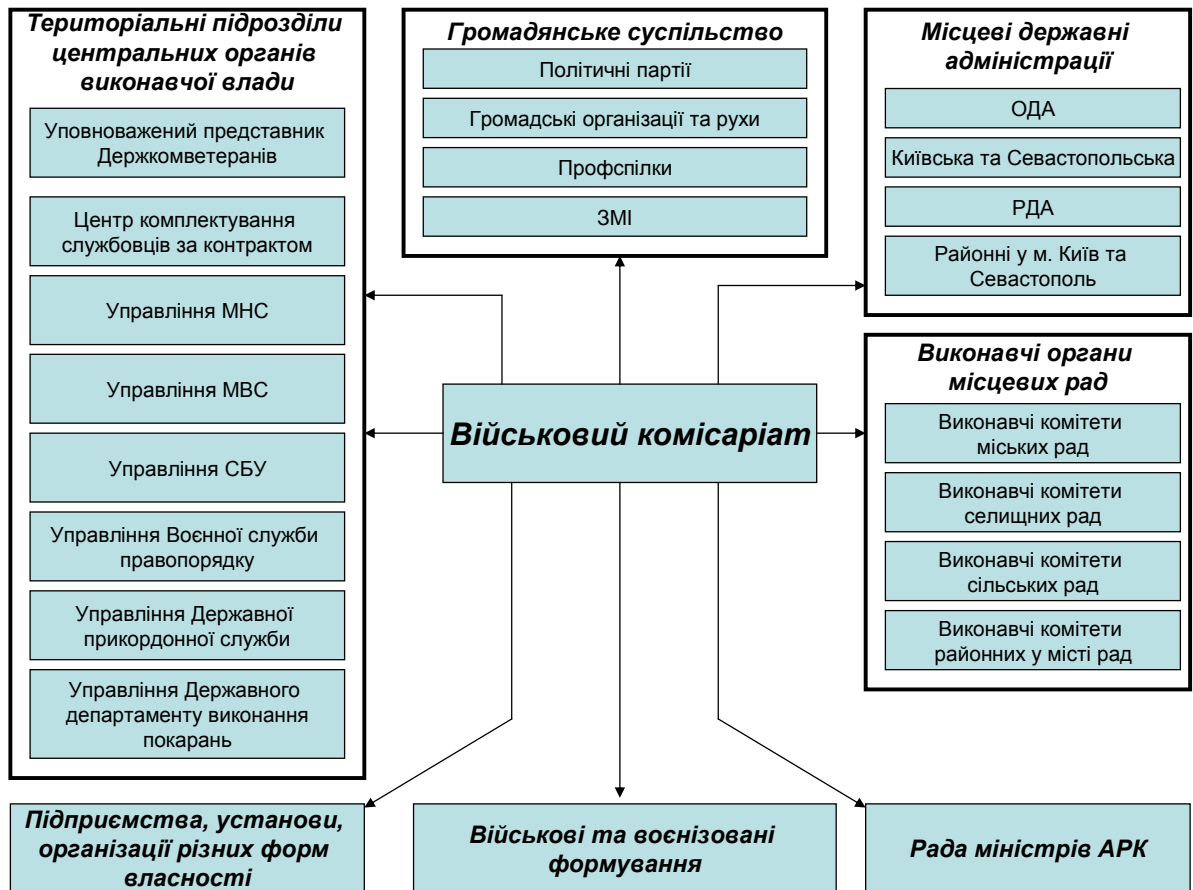

Рис. 6. Модель організаційних взаємодій ВК з іншими місцевими ОВВ та інститутами

З 2007 р. в якості самостійної ланки місцевого ВУ утворені територіальні (в АРК, областях, місті Київ) центри комплектування військовослужбовцями за контрактом [7]. Генеральний штаб ЗСУ здійснює загальне керівництво центром та затверджує його структуру, штат і штатний розпис. Утримання центру здійснюється за рахунок коштів, передбачених МОУ у державному бюджеті. Центр комплектується військовослужбовцями та працівниками ЗС та очолюється відповідним начальником. Основним завданням центру є здійснення відбору громадян для проходження ВС за контрактом на посадах рядового, сержантського і старшинського складу, вступу до вищих військових навчальних закладів МО та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів.

Аналіз повноважень зазначеного Центру свідчить, що у багатьох питаннях, зокрема призову громадян України на строкову військову службу, питаннях військово-патріотичної роботи він значною мірою перетинається з ВК, що в певною мірою призводить до дублювання повноважень та розмивання відповідальності за стан справ у відповідній сфері. Відповідне ж доручення КМУ щодо розмежування повноважень між Центрами та ВК досі не виконане.

У складі центральних ОВВ також утворений Державний комітет з питань ветеранів, до завдань якого відноситься участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері соціального і правового захисту ветеранів війни, інших осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», ветеранів ВС, правоохоронних органів; координація, методичне забезпечення і сприяння реалізації державної політики щодо забезпечення житлом військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, які перебувають на квартирному обліку у виконавчих органах місцевих рад; здійснення заходів щодо увічнення пам'яті захисників Вітчизни та жертв воєн; участь у патріотичному вихованні громадян [8]. На регіональному рівні функціонує уповноважений представник даного комітету.

Суттєвими повноваженнями у галузі місцевого військового управління володіють місцеві державні адміністрації, які, зокрема:

- 1) забезпечують виконання законодавства про військовий обов'язок посадовими особами і громадянами, підприємствами, установами і організаціями;

- 2) здійснюють заходи, пов'язані з мобілізаційною підготовкою, цивільною обороною на відповідній території;

- 3) забезпечують виконання законодавства про пільги, встановлені для ветеранів війни та прирівняних до них осіб, військовослужбовців, звільнених з військової служби, а також про пільги і допомогу сім'ям військовослужбовців строкової служби;

4) сприяють підготовці молоді до військової служби, проведенню призову громадян на строкову військову або альтернативну (невійськову) службу [9].

В апаратах місцевих державних адміністрацій утворені сектори з питань взаємодії з правоохоронними органами, оборонної, мобілізаційної та режимно-секретної роботи [10].

Певними повноваженнями з питань оборонної та мобілізаційної роботи наділені також виконавчі органи місцевого самоврядування, причому, винятково в межах т.зв. делегованих повноважень (тобто ці повноваження мають державну, а не самоврядну природу). Зокрема, до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать такі делеговані повноваження:

1) сприяння організації призову громадян на строкову військову та альтернативну (невійськову) службу, а також їх мобілізації, підготовці молоді до служби в ЗСУ, організації навчальних (перевірочних) та спеціальних військових зборів; забезпечення доведення до підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, а також населення наказу військового комісара про оголошення мобілізації;

2) бронювання робочих місць для військовозобов'язаних на підприємствах, в установах та організаціях відповідно до законодавства;

3) організація та участь у здійсненні заходів, пов'язаних з мобілізаційною підготовкою та цивільною обороною, на відповідній території;

4) вирішення відповідно до законодавства питань, пов'язаних з наданням військовим частинам, установам, навчальним закладам ЗСУ службових приміщень і житлової площі, інших об'єктів, комунально-побутових послуг; здійснення контролю за їх використанням, наданням послуг;

5) сприяння організації виробництва і поставкам у війська підприємствами та організаціями, що належать до комунальної власності, замовленої продукції, послуг, енергоресурсів;

6) здійснення заходів щодо створення належних умов для функціонування пунктів пропуску через Державний кордон України;

7) здійснення заходів щодо військово-патріотичного виховання населення [11].

Відповідно до цих норм місцевими радами, як правило, утворюється виконавчий орган із зазначених питань.

ВК з питань виконання покладених на нього повноважень також знаходиться у постійній взаємодії з воєнізованими формуваннями та їх органами управління. Так, на управління Міністерства з питань надзвичайних ситуацій України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі покладені функції захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій не лише техногенного, природного, але й військового характеру [12].

Суто місцевими органами ВУ є територіальні органи Військової служби правопорядку, що прийшли замість військових комендатур. Відповідно до Закону України «Про військову Службу правопорядку у Збройних Силах України» [13] основними її завданнями є:

- участь в охороні військових об'єктів та забезпеченні громадського порядку і військової дисципліни серед військовослужбовців у місцях дислокації військових частин, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях;
- провадження у встановленому законом порядку дізнання у справах про злочини, вчинені військовослужбовцями ЗСУ та військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, працівниками ЗСУ під час виконання ними службових обов'язків або в розташуванні військових частин;
- захист майна ЗСУ від розкрадання та інших злочинних посягань;

- забезпечення безпеки дорожнього руху військових транспортних засобів;
- участь у гарнізонних заходах;
- виконання у передбачених законом випадках рішень про утримання військовослужбовців на гауптвахті;
- забезпечення виконання кримінального покарання стосовно військовослужбовців, які за вироком суду засуджені до утримання у дисциплінарному батальйоні;
- сприяння у межах своєї компетенції іншим органам дізнання, органам попереднього (досудового) слідства та суду, органам державної влади, органам місцевого самоврядування, органам військового управління, підприємствам, установам, організаціям у виконанні покладених на них відповідно до законів обов'язків;
- участь у протидії диверсійним проявам та терористичним актам на військових об'єктах.

Висновки. В системі ВОД, поряд із загальнодержавною ланкою, склалася окрема територіальна (місцева) підсистема. ДУ ВОД на територіальному (місцевому) рівні в Україні у теперішній час представляє складну структуру органів та посадових осіб:

- 1) органи військового управління (в межах ЗСУ);
- 2) місцеві державні адміністрації;
- 3) територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади;
- 4) виконавчі органи місцевого самоврядування в частині делегованих їм функцій в межах ВОД.

Головним елементом місцевого ВУ є військові комісаріати, що утворюються на верхньому та середньому рівні територіального поділу. Військові комісаріати у теперішньому вигляді, перебуваючи в межах системи військового управління, як частина ЗСУ, володіють багатьма рисами, що наближають їх до місцевих органів виконавчої влади.

Висновки. Дослідження місцевої ланки ВУ у системі ДУ можуть бути продовжені в напрямі вивчення механізмів взаємодії між місцевими органами військового управління та громадськими організаціями з метою забезпечення дієвого громадського контролю за воєнною організацією держави.

Література.

1. Давтян С. Г. Організаційно-правовий механізм державного управління на місцевому рівні: Навч. посіб. [Текст] / С. Г. Давтян, А. М. Пойченко, С. Є. Саханенко С. Є. – О.: ОРІДУ НАДУ, 2006. – 252 с.

2. Про затвердження положення про військові комісаріати/ Постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2001 № 1235.

3. Мельник Ю. В. Правове регулювання діяльності місцевих органів виконавчої влади: Автореф. дис... канд. юрид. наук [Електронний ресурс] / Ю. В. Мельник; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. – К., 2006. – 18 с.

4. Про Положення про військові комісаріати/ Указ Президента України від 15.02.1994 № 48/94 (втратив чинність)

5. Давтян С. Г. Механізми взаємодії місцевих державних адміністрацій та територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади: автореф. дис... канд. наук з держ. упр. [Електронний ресурс] / С. Г. Давтян; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харк. регіон. ін-т держ. упр. – Х., 2008. – 20 с.

6. Слуговін В. І. Трансформація системи державного управління у військовій сфері: Автореф. дис... канд. наук з держ. упр. [Електронний ресурс] / В. І. Слуговін; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк, 2004. – 20 с.

7. Про затвердження Положення про територіальний центр комплектування військовослужбовцями за контрактом: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2007 р. № 1054.

8. Про затвердження Положення про Державний комітет України у справах ветеранів: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.10.2007 № 1262.

9. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № XIV.

10. Про затвердження рекомендаційних переліків управлінь, відділів та інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій від 1 серпня 2007 р. № 996.

11. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280-97-ВР.

12. Про затвердження Положення про Головне управління (управління) МНС України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі: Наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи №686 від 24.10.2006.

13. Про військову Службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 № 3099-ІІІ.